

MUKAVEMET

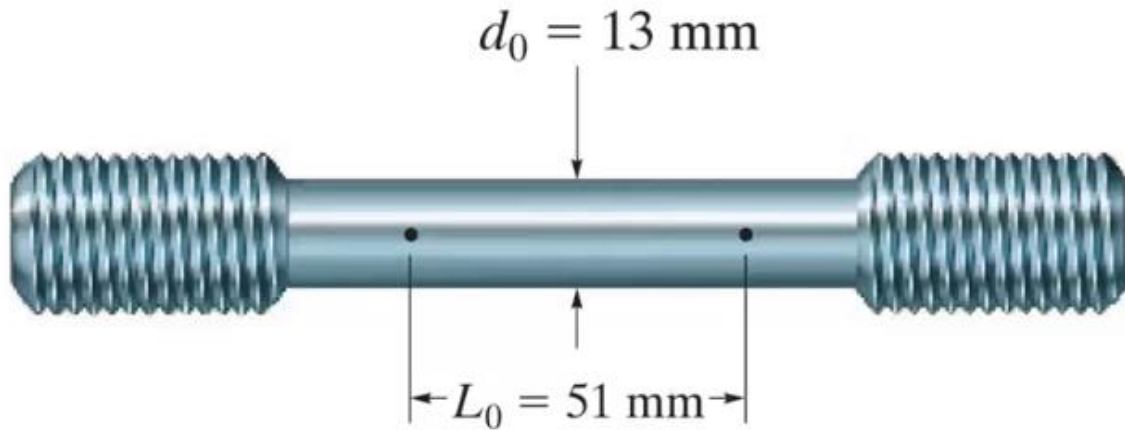
3.Malzemenin Mekanik Özellikleri

3.1 Çekme ve Basma Testi

Malzemenin Mekanik Özellikleri

Çekme ve Basma Testi

- Bir malzemenin dayanımı, çok büyük şekil değiştirme ve/veya hasara uğramadan taşıyabileceği kuvvetle ilişkilidir.
- Dayanım kullanılan malzemeye özeldir ve deneysel yolla belirlenir.
- Bu deneylerden en önemlileri **çekme** ve **basma** deneyleridir.
- Çekme ve basma deneyleriyle malzeme hakkında önemli bilgilere ulaşmak mümkündür; ancak bunlar genellikle **ortalama normal gerilme ve ortalama normal birim şekil değiştirme** arasındaki ilişkiyi bulmakta kullanılır.
- Bu testler için standart şekilde ve büyüklükte numune hazırlanır.

Test numunesi

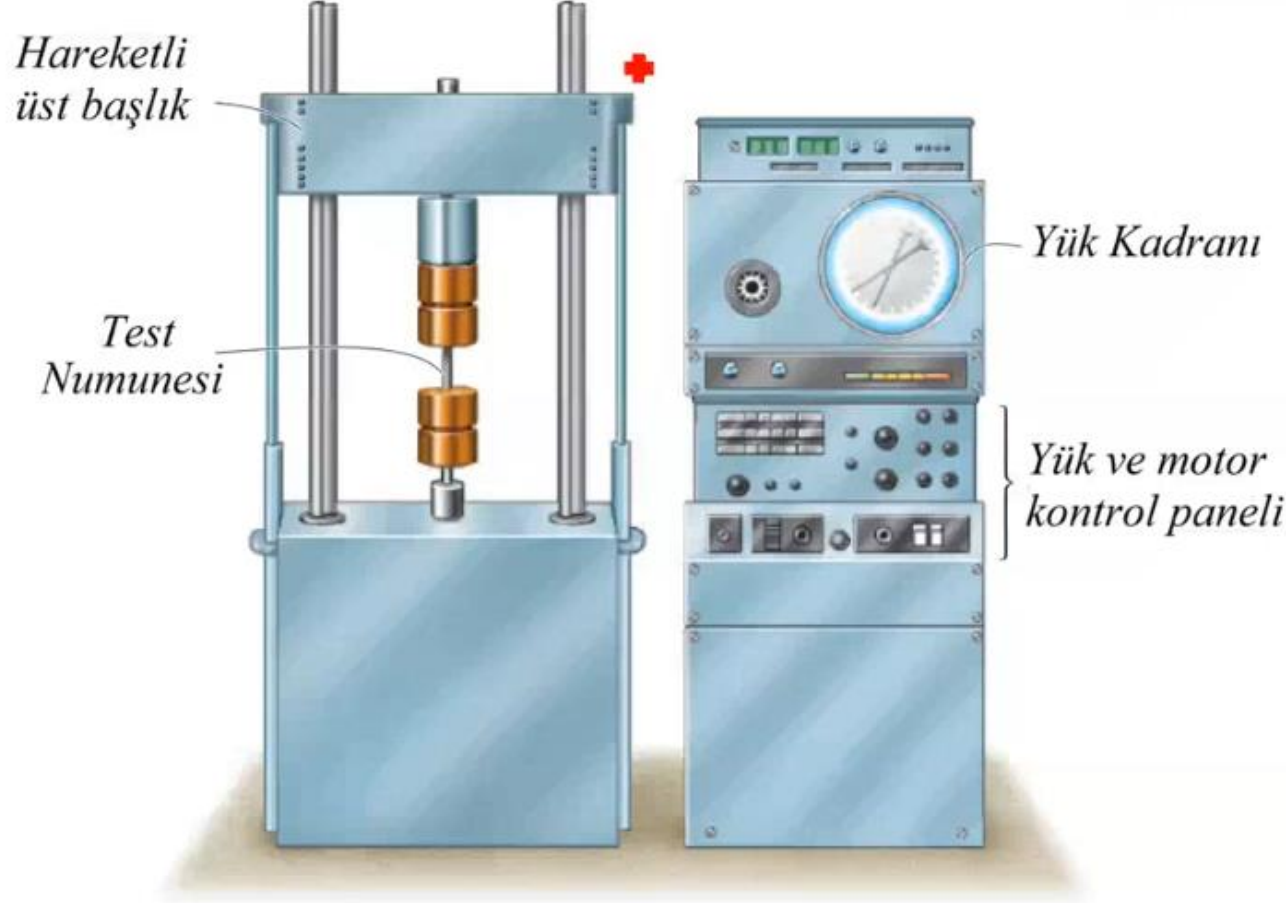

Strengeç (Strain-gauge) bağlanmış bir numune

Malzemenin Mekanik Özellikleri

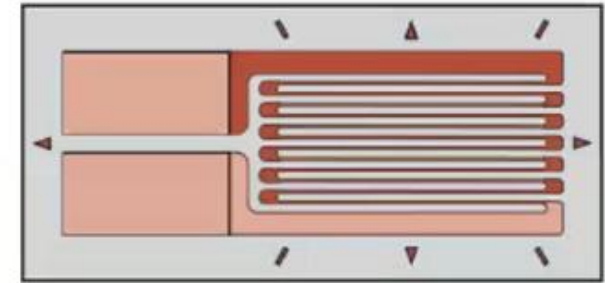
Çekme ve Basma Testi

➤ Standart şekil ve büyüklükteki bu numune aşağıda gösterilen bir test makinesinde test edilir:

Çekme / Basma test makinesi

- Cihazda uygulanan P yükü sık aralıklarla kaydedilir.
- Numunedeki uzama, bir **kumpas** veya **ekstansometre** adı verilen mekanik veya optik bir cihaz kullanılarak yapılan ölçümler ile şekil değişimi hesaplanabilir.
- Ya da elektriksel direnç esasına dayanan gerinim ölçer (strengaç) kullanarak normal şekil değişimini doğrudan numune üzerinde okumak mümkündür.

Strengaç

Şekil değişimi ölçmek istediğimiz yön doğrultusunda, özel bir yapıştırıcı ile numuneye bağlanır.

3.2 Gerilme – Şekil Değişirme Diyagramları

Malzemenin Mekanik Özellikleri

Gerilme – Şekil Değişirme Diyagramları

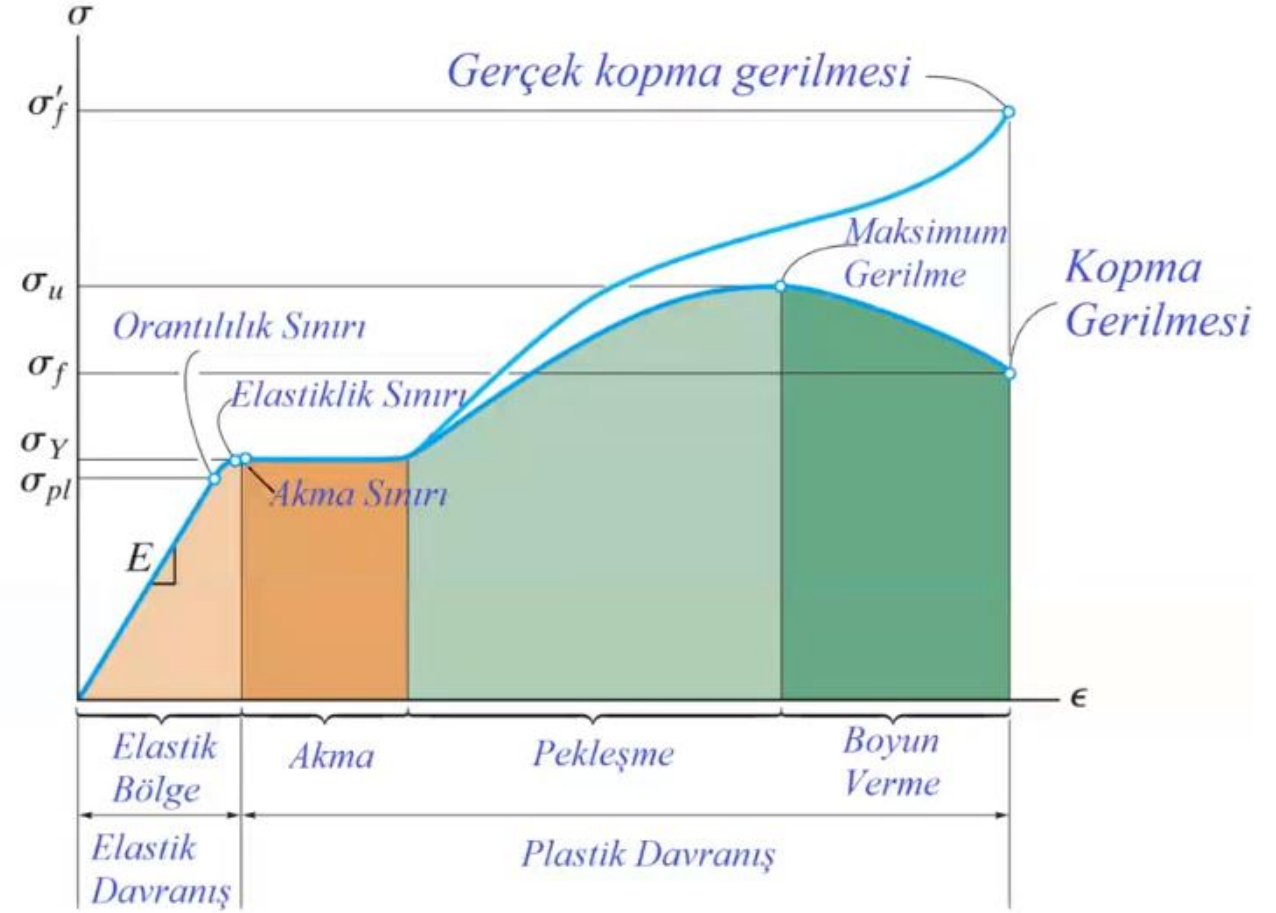
- Elde edilen çekme veya basma değerlerinden, **gerilme-şekil değişirme diyagramını** çizmek mümkündür.
- Bu diyagrama gerilme-şekil değişirme diyagramı denir.
- Kaydedilen veriler kullanılarak **nominal** veya **mühendislik gerilmesi** denilen gerilme aşağıdaki gibi hesaplanır:

$$\sigma = \frac{P}{A_0}$$

- Benzer şekilde, **nominal** veya **mühendislik şekil değişimi** de aşağıdaki gibi hesaplanır:

$$\varepsilon = \frac{\delta}{L_0}$$

- Burada, δ ölçülen boy değişimi ve L_0 ise orijinal boydur.
- Dikkat edilirse normal birim şekil değişimi L_0 boyunca sabit olduğu kabul edilmiştir.

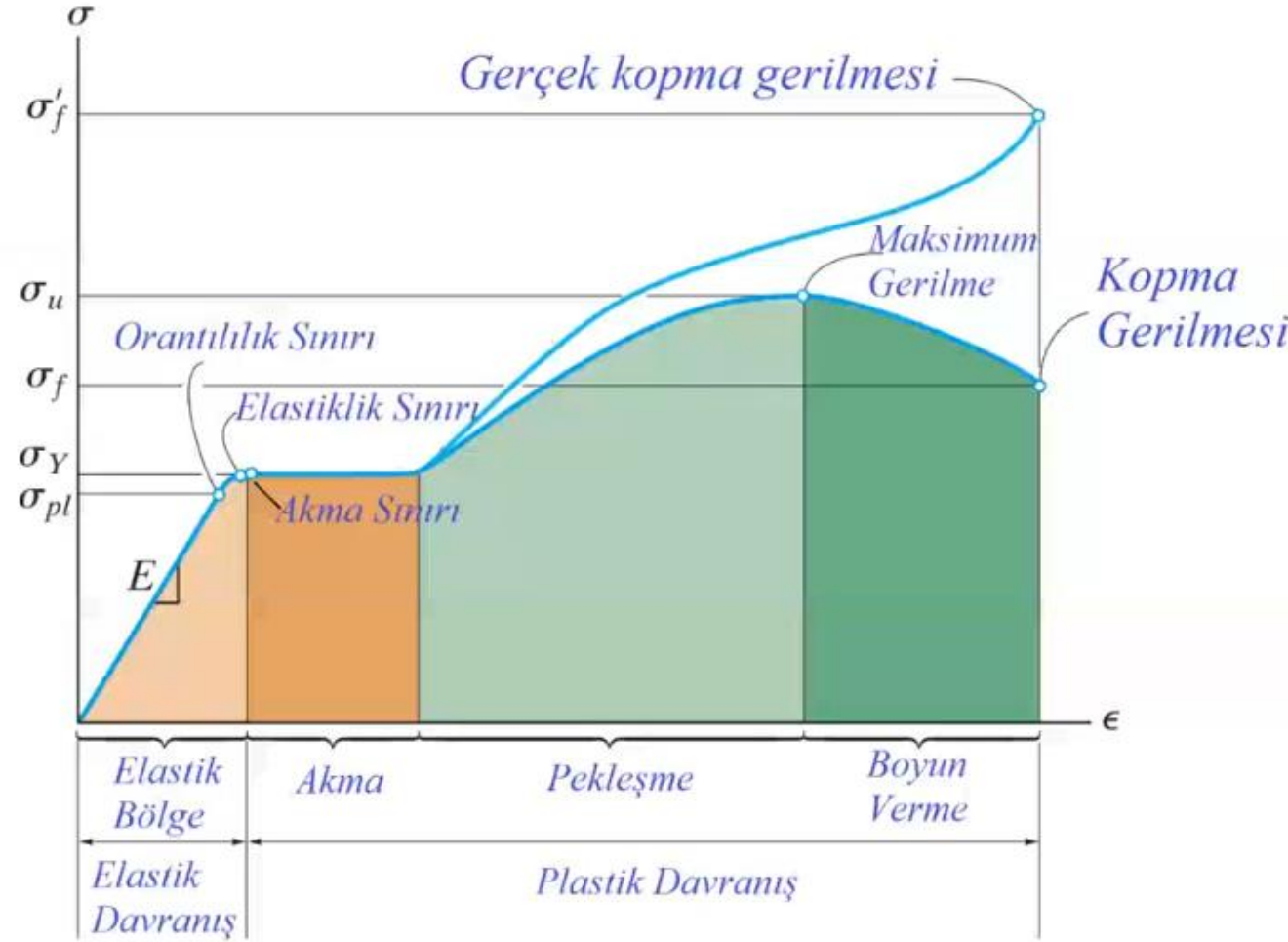
Nominal ve gerçek gerilme-şekil değişirme diyagramı

Sünek bir malzeme için gerilme-şekil değişirme diyagramı

Malzemenin Mekanik Özellikleri

Gerilme – Şekil Değiştirme Diyagramları

- Gerilme-şekil değiştirme diyagramı mühendislikte son derece önemlidir, çünkü malzemenin boyutlarından bağımsız olarak malzemenin çekme veya basınç dayanımı ile ilgili önemli bilgiler verir. ✓ +
- Bu eğriden, malzemenin şekil değiştirme miktarına göre dört farklı şekilde davrandığı görülebilir:
  - elastik davranış,
  - akma davranışı,
  - pekleşme davranışı ve
  - boyun verme (necking) davranışı.
- Şimdi bu dört farklı durumu inceleyelim.

Nominal ve gerçek gerilme-şekil değiştirme diyagramı

Sünek bir malzeme için gerilme-şekil değiştirme diyagramı

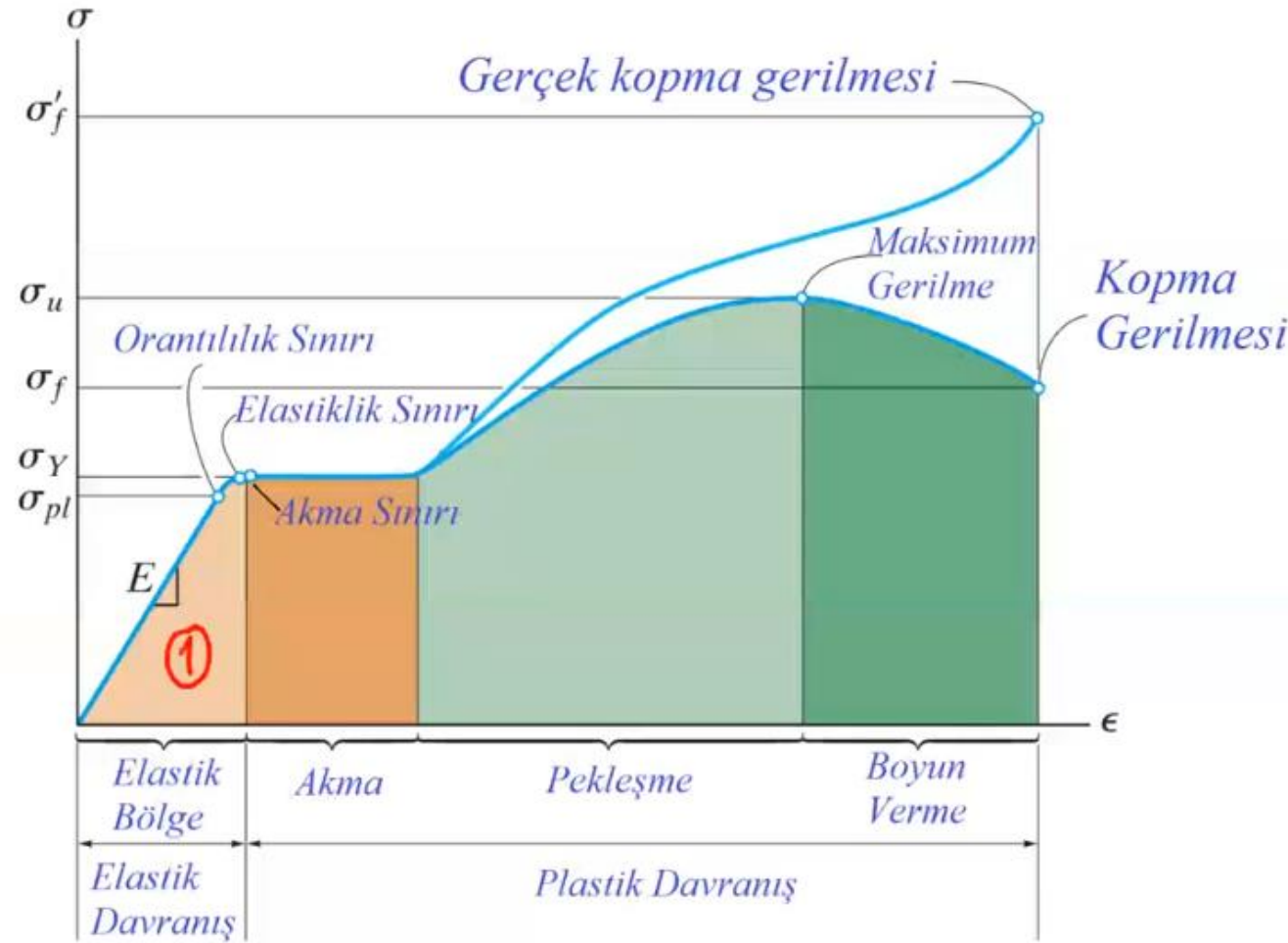

Malzemenin Mekanik Özellikleri

Gerilme – Şekil Değiştirme Diyagramları

Elastik Davranış Bölgesi:

- Bu davranış, birim şekil değişimleri kavun-ıçı bölgede olduğu zaman oluşur.
- Burada eğri doğrusal çizgi **+** şeklindedir; yani şekil değiştirme gerilme ile orantılıdır.
- Bu bölgede malzeme lineer elastik davranıyor denir.
- Bölgenin üst gerilme limiti, **orantılılık limiti** olarak adlandırılır (σ_{pl}).
- Malzeme, bu davranışı elastik limite kadar devam ettirir.
- Yük malzeme üzerinden kaldırıldığında şekil değiştirmeler sıfıra döner.

Nominal ve gerçek gerilme-şekil değiştirme diyagramı

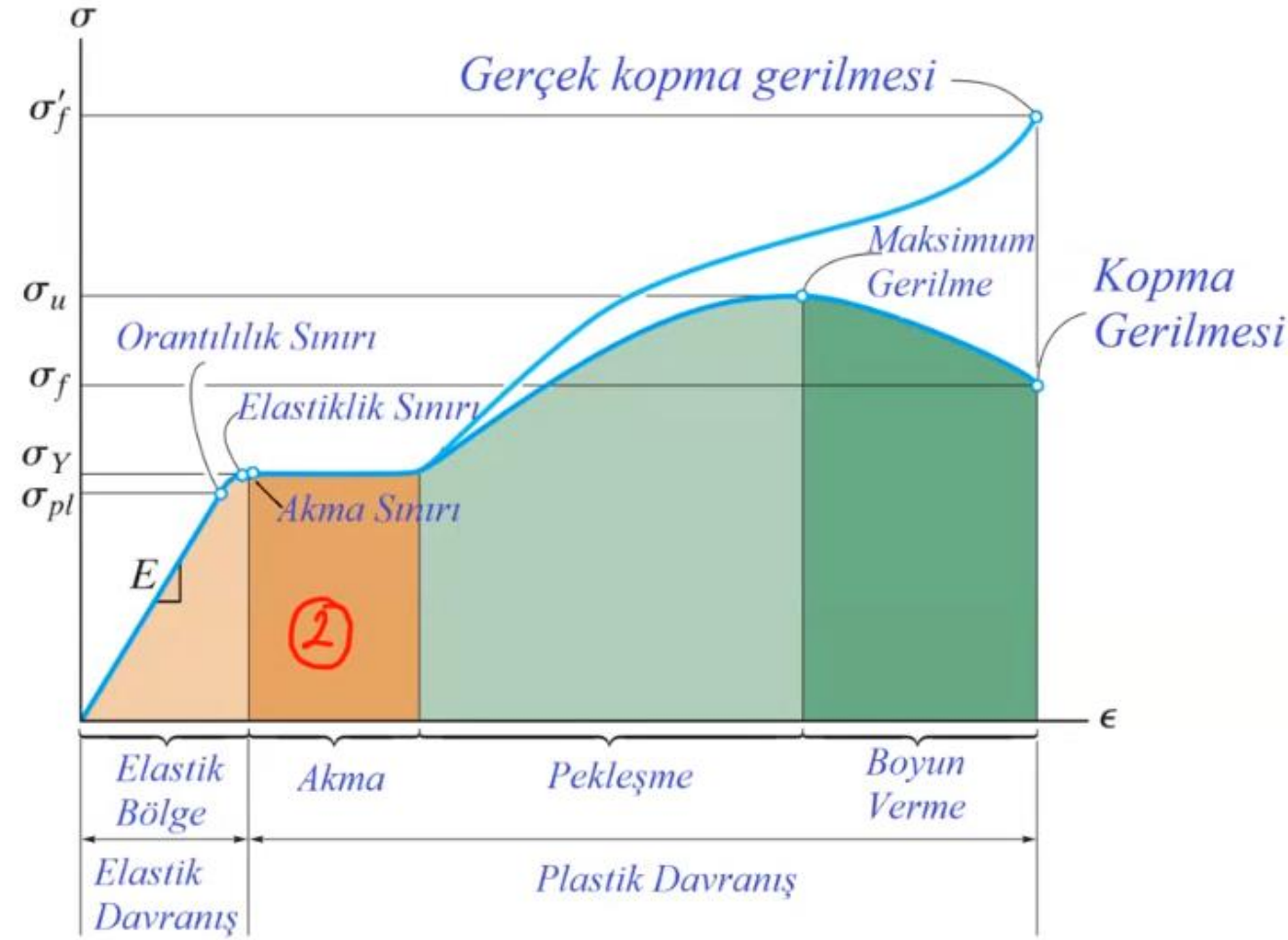
Sünek bir malzeme için gerilme-şekil değiştirme diyagramı

Malzemenin Mekanik Özellikleri

Gerilme – Şekil Değiştirme Diyagramları

Akma Bölgesi: ?

- Gerilmeler elastik limiti biraz daha aştığında malzemede kırılmalar gerçekleşir ve kalıcı şekil değişimleri oluşur.
- Bu davranışa **akma davranışı** denir.
- Bu davranış, birim şekil değişimler turuncu bölgede olduğu zaman oluşur.
- Akmaya yol açan gerilmeye **akma gerilmesi** (σ_Y) veya **akma noktası** denir.
- Akma noktasına ulaştıktan sonra, gerilmelerde bir artış olmadan şekil değiştirmelerde ciddi bir artış görülür.
- Bu nokta, bazı malzemeler için belirgin, bazıları için ise değildir.

Nominal ve gerçek gerilme-şekil değiştirme diyagramı

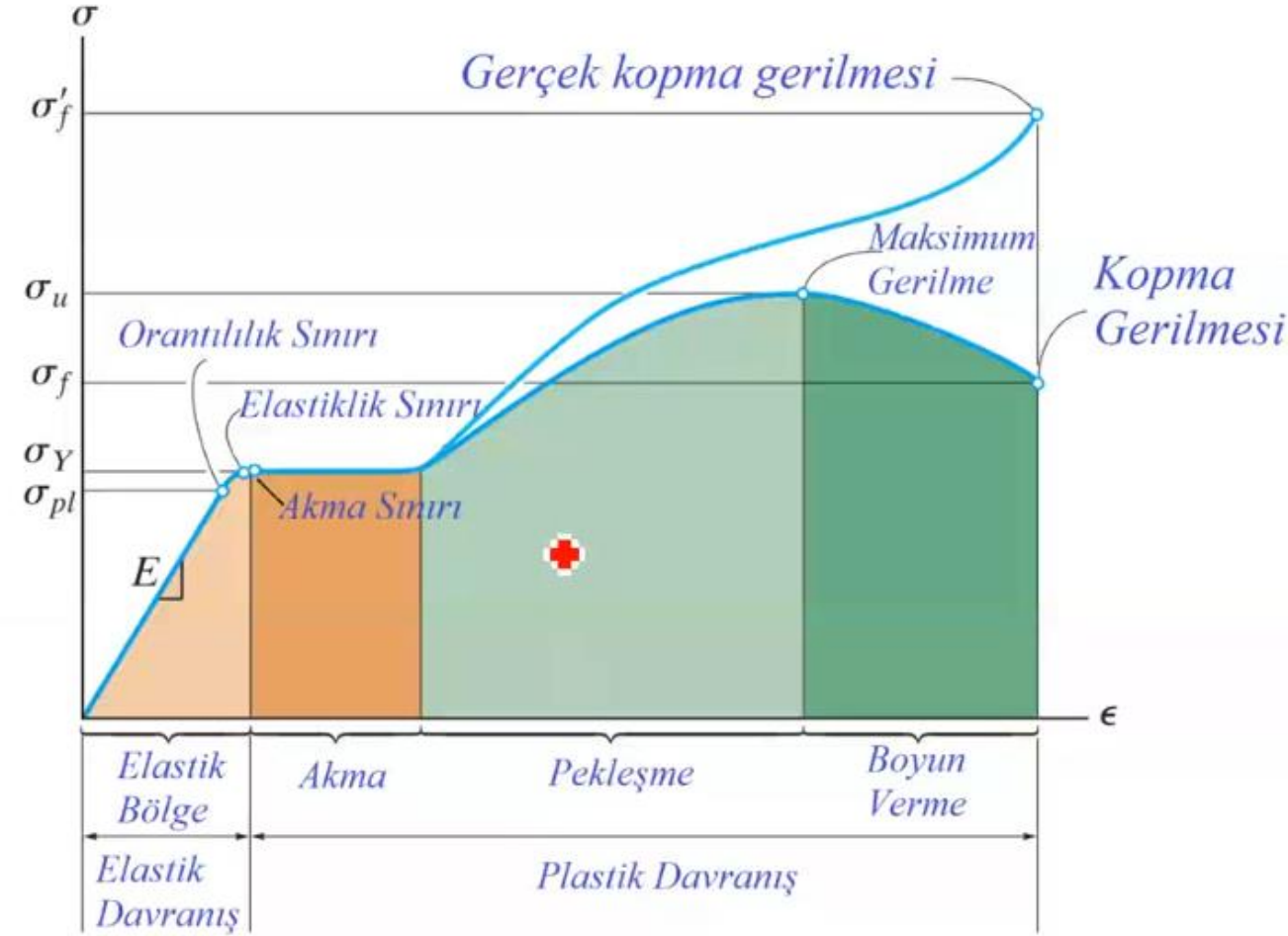
Sünek bir malzeme için gerilme-şekil değiştirme diyagramı

Malzemenin Mekanik Özellikleri

Gerilme – Şekil Değişirme Diyagramları

Pekleşme Bölgesi:

- Pekleşme davranışı şekil değişimleri açık yeşil bölgede olduğu zaman gerçekleşir.
- Akma son bulduktan sonra gerilmeler tekrar artmaya başlar ve maksimum gerilmeye (σ_u) kadar çıkar.
- Gerilmelerdeki bu yükselme eğilimine **pekleşme** denir.
- Test esnasında numune uzadıkça, en kesit alanı azalmaya başlar.

Nominal ve gerçek gerilme-şekil değiştirme diyagramı

Sünek bir malzeme için gerilme-şekil değiştirme diyagramı

Malzemenin Mekanik Özellikleri

Gerilme – Şekil Değişirme Diyagramları

Boyun (Necking) Bölgesi:

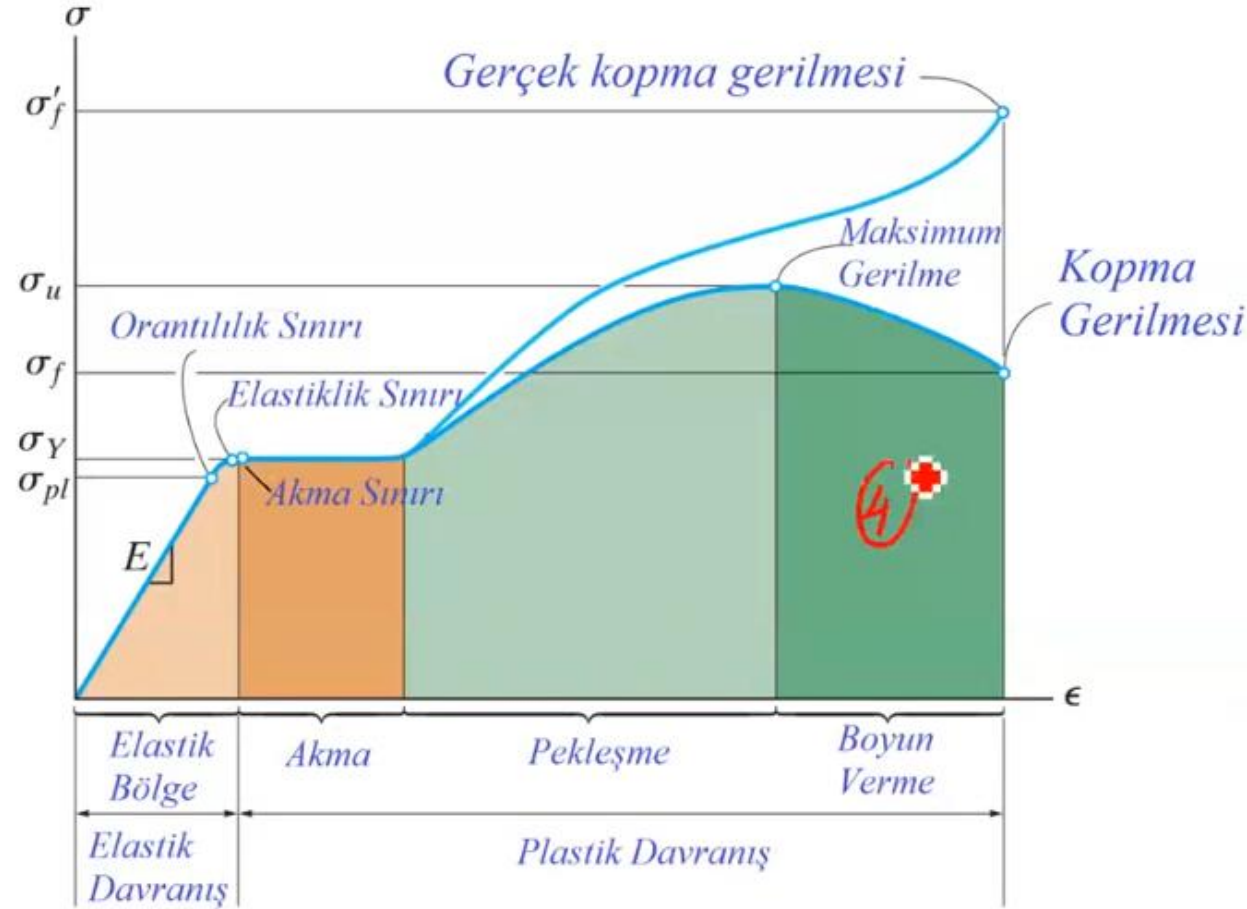
- Maksimum gerilmeye (σ_u) ulaşıldıktan sonra malzemenin en kesit alanı lokal olarak azalmaya başlar.
- Uzama devam ettikçe yavaş yavaş **boyun bölgesi** oluşur.
- En kesit alanı sürekli azaldığı için, taşınacak kuvvet dolayısıyla da gerilme gitgide azalır.
- Böylece diyagram aşağıya doğru kıvrılır ve kopma gerilmesine ulaştığında koparak yük taşıyamaz hale gelir.

Boyun verme

Sünek malzemenin kopması

Nominal ve gerçek gerilme-şekil değiştirme diyagramı

Sünek bir malzeme için gerilme-şekil değiştirme diyagramı

3.3 Sünek ve Gevrek malzemeler

Malzemenin Mekanik Özellikleri

Sünek ve Gevrek Malzemeler;

σ - ϵ eğrilerinin karakteristiklerine bağlı olarak, malzemeler **sünek** veya **gevrek malzemeler** olarak sınıflandırılabilir.

Sünek Malzemeler:

- Kopmadan önce büyük deformasyonlar (şekil değişimleri) gösteren malzemelere **sünek malzemeler** denir.
- Yumuşak çelik bu malzemeye iyi bir örnektir.
- Mühendisler sünek malzeme kullanmayı tercih ederler çünkü bu malzemeler şok veya enerji yutma kapasitesine sahiptir ve kopmadan önce büyük deformasyonlar gösterirler.
- Bir malzemenin sünekliğini tanımlarken uzama miktarından yararlanılabilir:

$$Uzama[\%] = \frac{L_f - L_0}{L_0} \times 100$$

- Yüzde kesit daralması da sünekliği belirlemede kullanılan başka bir yoldur.

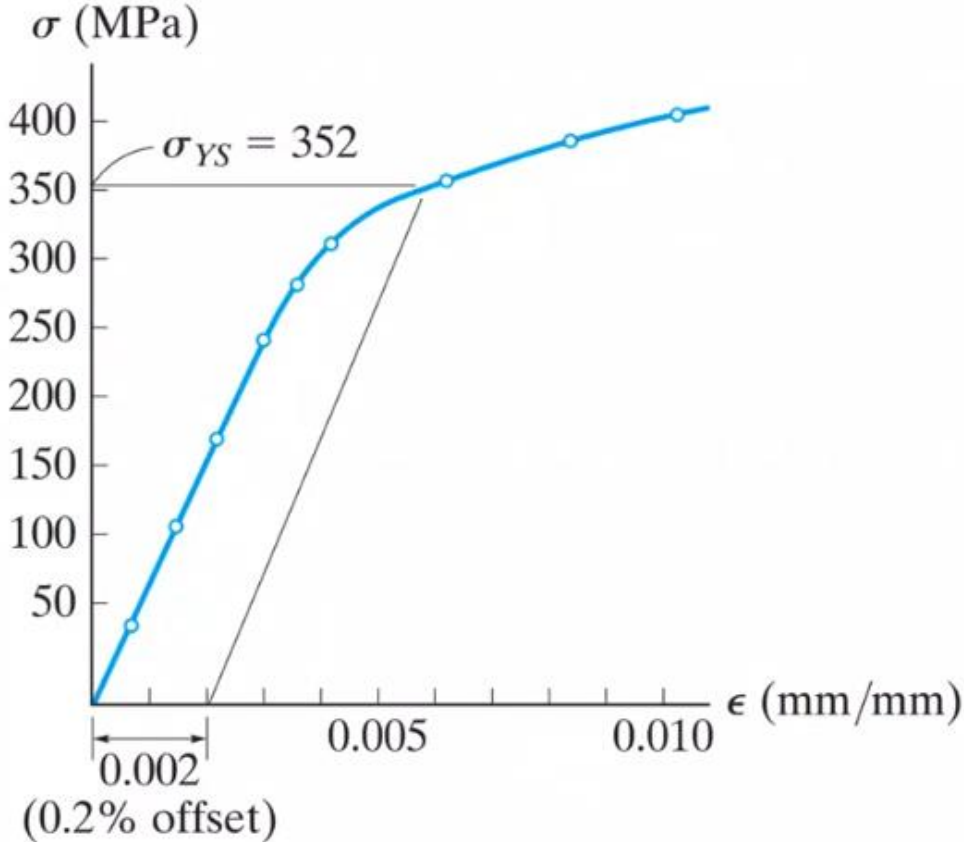
$$KD[\%] = \frac{A_0 - A_f}{A_0} \times 100$$

Malzemenin Mekanik Özellikleri

Sünek ve Gevrek Malzemeler;

Sünek Malzemeler:

- Çelik dışında başka birçok sünek malzeme vardır. (Örneğin pirinç, çinko veya alüminyum alaşımlı malzemeler.)
- Birçok metal malzemede sabit akma bölgesi yumuşak çelikteki kadar belirgin değildir.
- Buna örnek alüminyum verilebilir. Bu malzemede belirgin bir akma noktası yoktur:

- Alüminyumun akma dayanımı (σ_Y) offset metodu ile bulunur.
- Bu ders kapsamında, özellikle belirtilmediği sürece, akma dayanımı, akma noktası, elastik limit ve orantılılık limiti aynı nokta olarak alınacaktır.
- Çünkü pratikte, bunları deneysel yöntemlerle ayırt etmek kolay olmamaktadır.

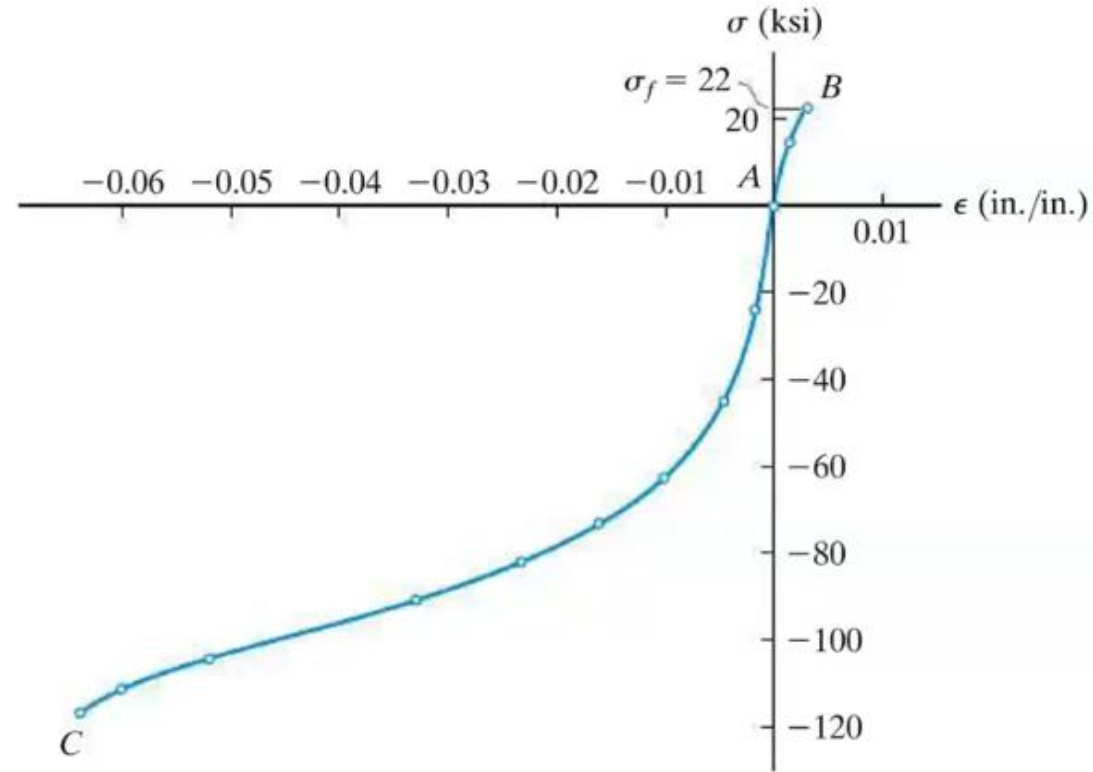

Malzemenin Mekanik Özellikleri

Sünek ve Gevrek Malzemeler;

Gevrek Malzemeler: ✓

- Kopmadan önce herhangi bir belirgin akma belirtisi göstermeyen malzemeye **gevrek malzeme** denir.
- Dökme demir bu malzemeye iyi bir örnektir.
- Gevrek malzemeler ani kırılma gösterirler, bu nedenle dikkatli kullanılmalıdırlar.

Gri-dökme demirin gerilme-şekil değiştirme diyagramı.

- Gevrek malzemeler, çekmedeki davranışlarıyla karşılaştırıldığında, eksenel basmaya karşı çok daha yüksek bir direnç sergiler. (Grafikteki AC eğrisi)
- Numune, yük arttıkça (gerinimler arttıkça) şişer veya varil şeklini alır.

Gevrek malzemenin kopma davranışı

Basma yükü malzemenin dışarıya doğru şişmesine neden olur.

3.4 Hooke Yasası

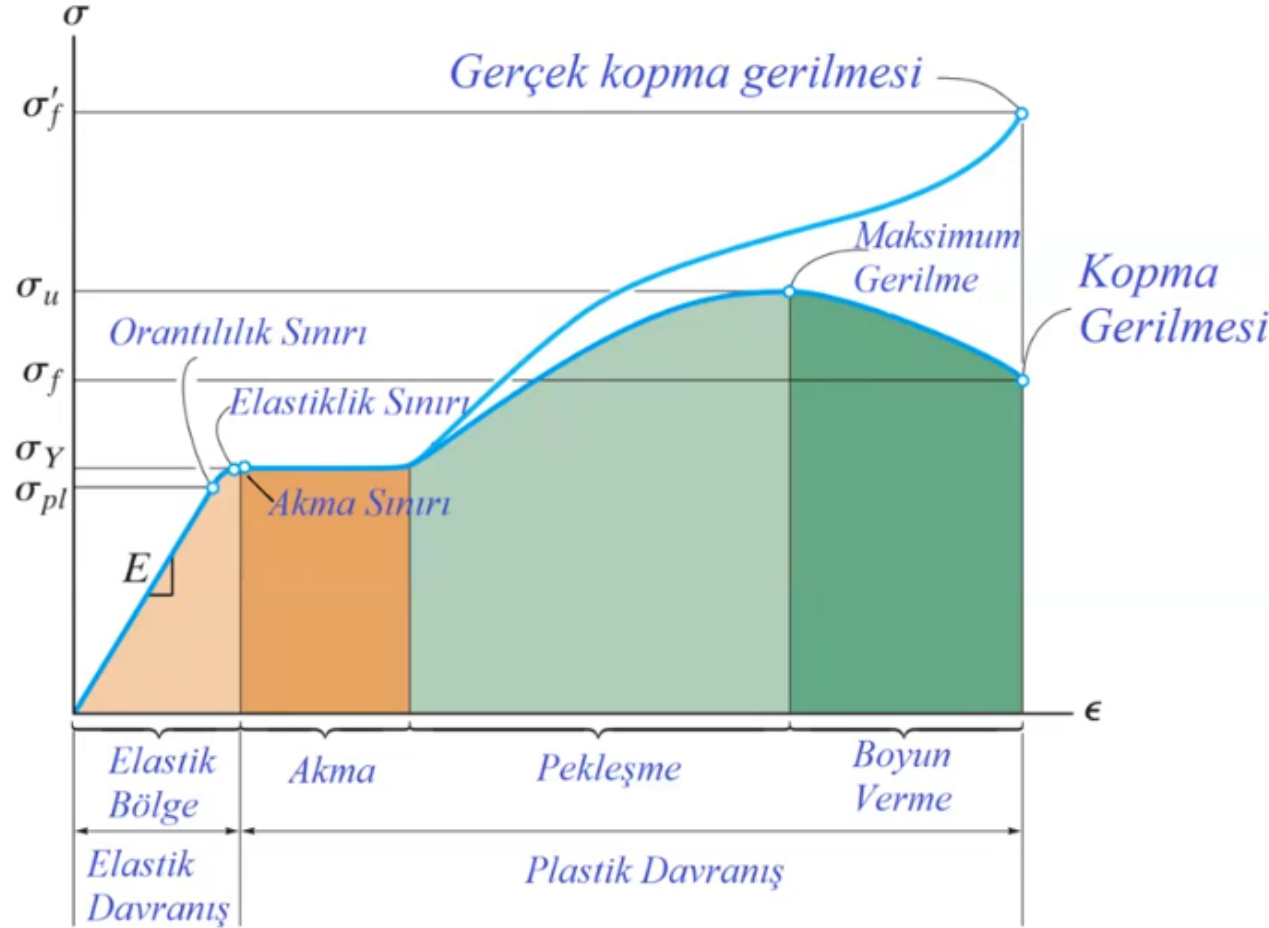
Malzemenin Mekanik Özellikleri

Hooke Yasası; +

- Mühendislik malzemelerinin gerilme-şekil değiştirme diyagramları elastik bölgede lineer bir ilişki göstermektedir.
- Gerilmedeki artış, birim şekil değişimleri ile doğru orantılı bir artışa neden olmaktadır.
- Bu durum ilk defa 1676'da İngiliz bilim adamı Robert Hooke tarafından yaylar kullanılarak bulunmuştur. Matematiksel olarak aşağıdaki şekilde ifade edilir.

$$\sigma = E \varepsilon$$

- Burada **E elastisite modülü** veya **Young modülü** olarak bilinir (Thomas Young 1807).
- σ - ε grafiğindeki elastik bölgedeki **doğrunun eğimi E**'dir.
- Elastisite modülünün birimi gerilme ile aynıdır (Pascal).

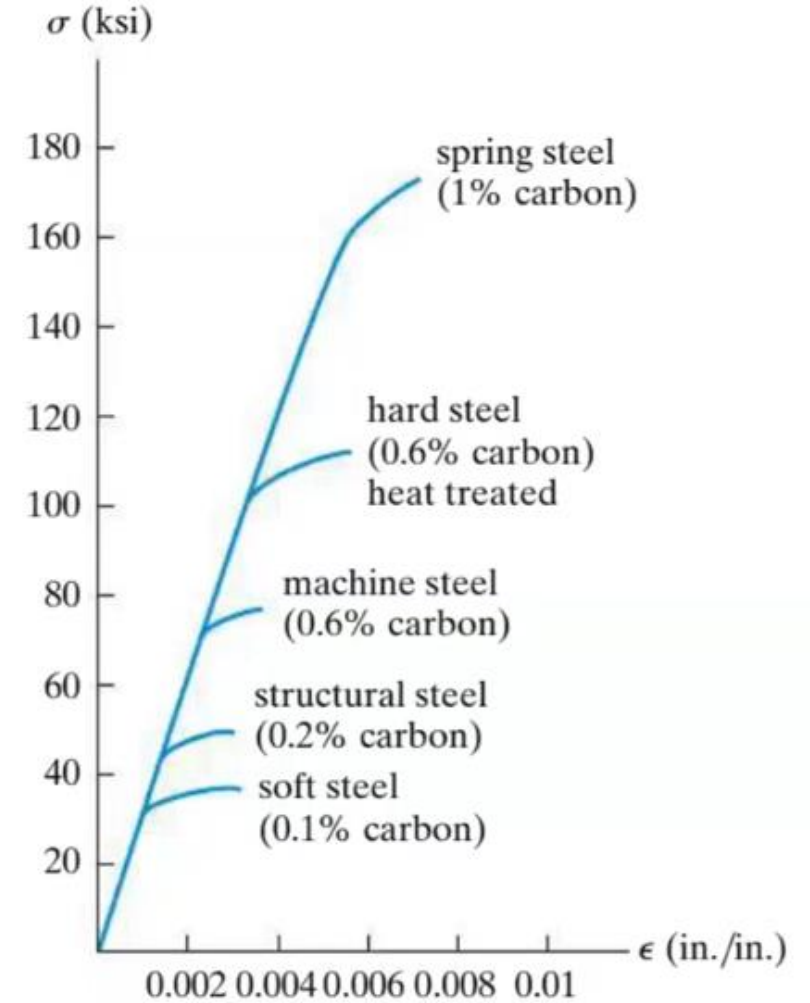

Nominal ve gerçek gerilme-şekil değiştirme diyagramı

Malzemenin Mekanik Özellikleri

Hooke Yasası;

- Elastisite modülü, malzemenin mekanik bir özelliğidir ve rijitlikle ilişkilidir. ✓
- Rijit malzemelerin (örnek: çelik) elastisite modülü yüksektir (200 GPa), yumuşak malzemelerin ise çok daha küçüktür (kauçuk malzemenin 0.70 MPa gibi).
- Elastisite modülü mukavemet dersinde kullanılan en önemli mekanik özelliktir.
- Dikkat edilmelidir ki, bu değer sadece ve sadece malzeme lineer bölgede kalıyorsa kullanılabilir.
- Lineer bölge dışında Hooke yasası geçerli değildir.

- Grafikte dikkat edilirse, çelikteki karbon oranına bağlı olarak orantılılık limiti değişmekteyken, hepsi hemen hemen aynı elastisite modülüne sahiptir.

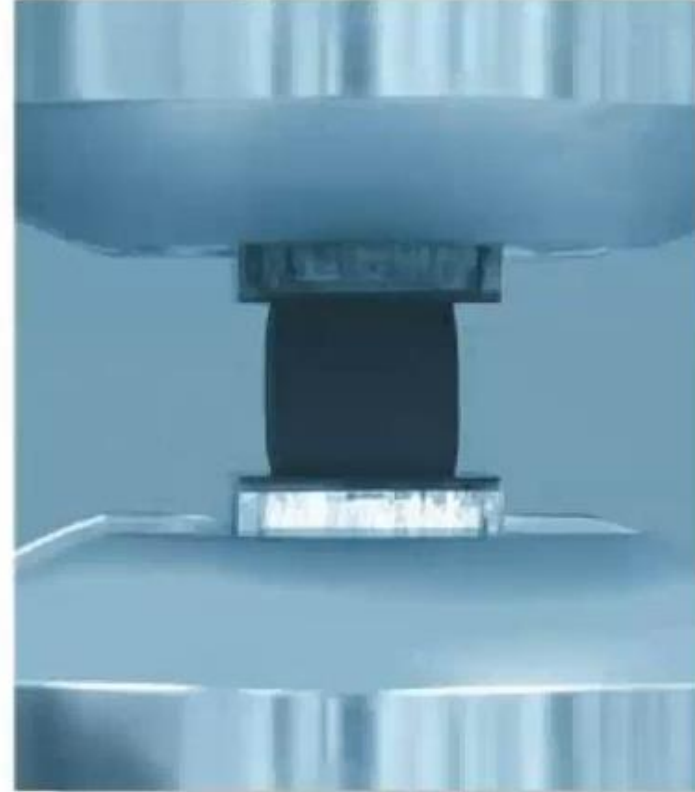
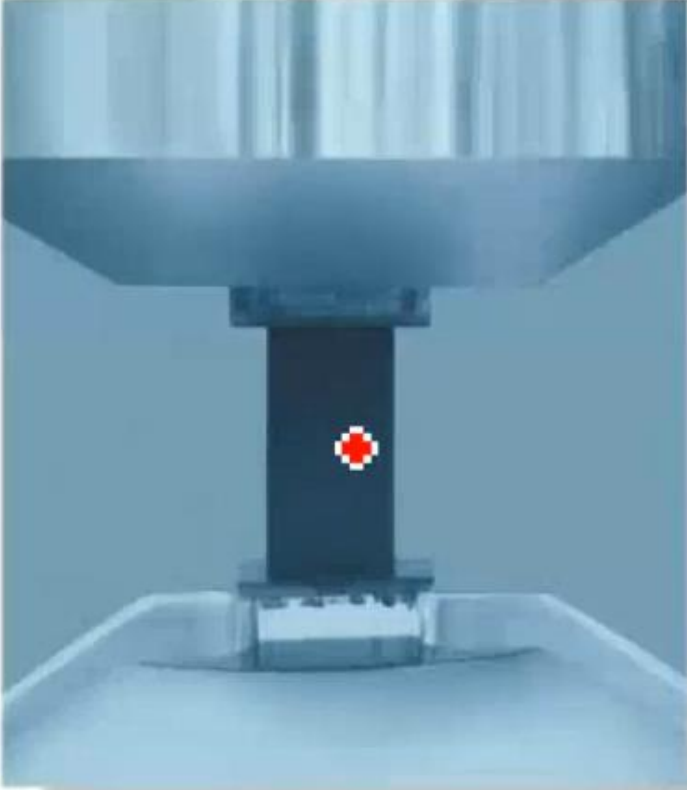

3.6 Poisson Oranı

Malzemenin Mekanik Özellikleri

Poisson Oranı;

- Bir malzeme eksenel yükleme altında, sadece boy değişimi göstermez ayrıca enine şekil değişimi de gösterir.

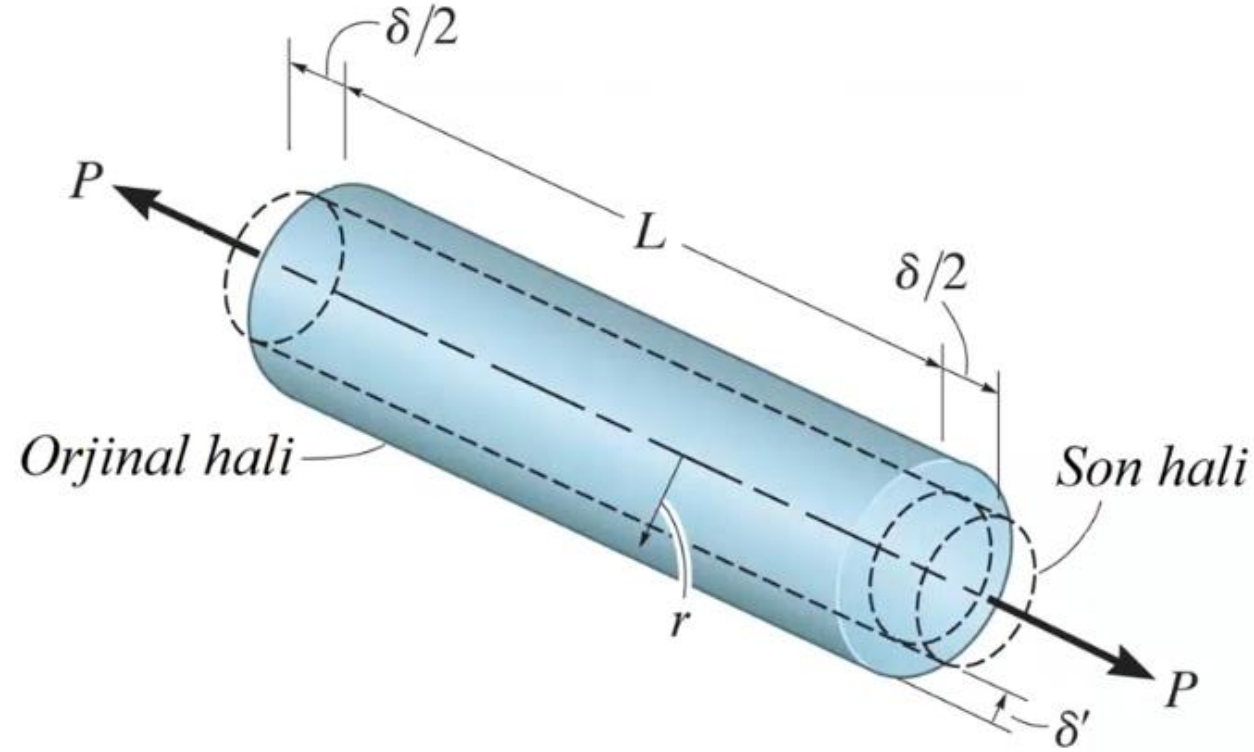

- Örneğin yukarıda gösterilen kauçuk blok basma yüküne tabi tutulduğunda bloğun boyu kısalırken aynı zamanda yanlara doğru genişlemeye başlar.

Malzemenin Mekanik Özellikleri

Poisson Oranı;

➤ Boyuna ve enine şekil değişimlerini aşağıdaki gibi formüle edebiliriz:

Boyuna şekil değişimi;

$$\epsilon_{long} = \frac{\delta}{L}$$

Enine şekil değişimi;

$$\epsilon_{lat} = \frac{\delta'}{L}$$

- 1800'lerde Fransız bilim adamı S.D. Poisson **malzeme elastik bölgede ise** bu iki şekil değişimini oranlarının **sabit kaldığını** göstermiştir.
- Bu orana **Poisson oranı** denir.
- Poisson oranı değeri eğer malzeme homojen ve izotropikse o malzemeye özgüdür.

$$\nu = - \frac{\epsilon_{lat}}{\epsilon_{long}}$$

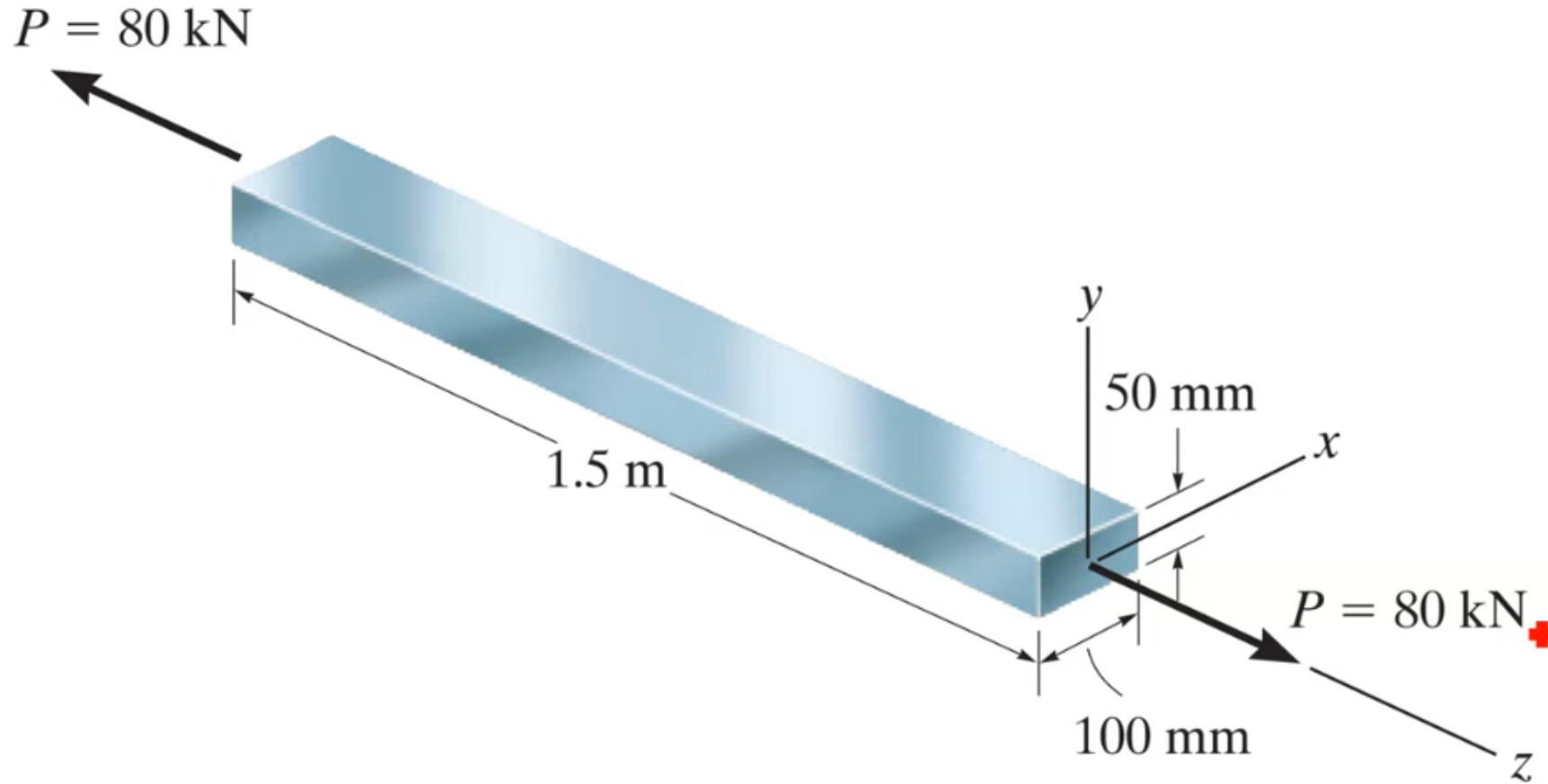
- Poisson oranı boyutsuz bir niceliktir ve mümkün olan maksimum değeri 0,5'dir. Böylece $0 \leq \nu \leq 0,5$ olur.
- Gözeneksiz katıların çoğu için genellikle 0,25 ila 0,355 arasında bir değere sahiptir.

Örnek 3.4

Malzemenin Mekanik Özellikleri

Örnek;

Şekilde gösterilen çelik çubuk $P = 80 \text{ kN}$ 'luk eksenel yük etkisi altındadır. Buna göre çubukta boyuna ve en kesit alanında meydana gelen şekil değişimlerini bulunuz. ($E = 200 \text{ GPa}$ ve Poisson oranı $\nu=0.32$).

Malzemenin Mekanik Özellikleri

Çözüm;

Çubukta meydana gelen normal gerilme;

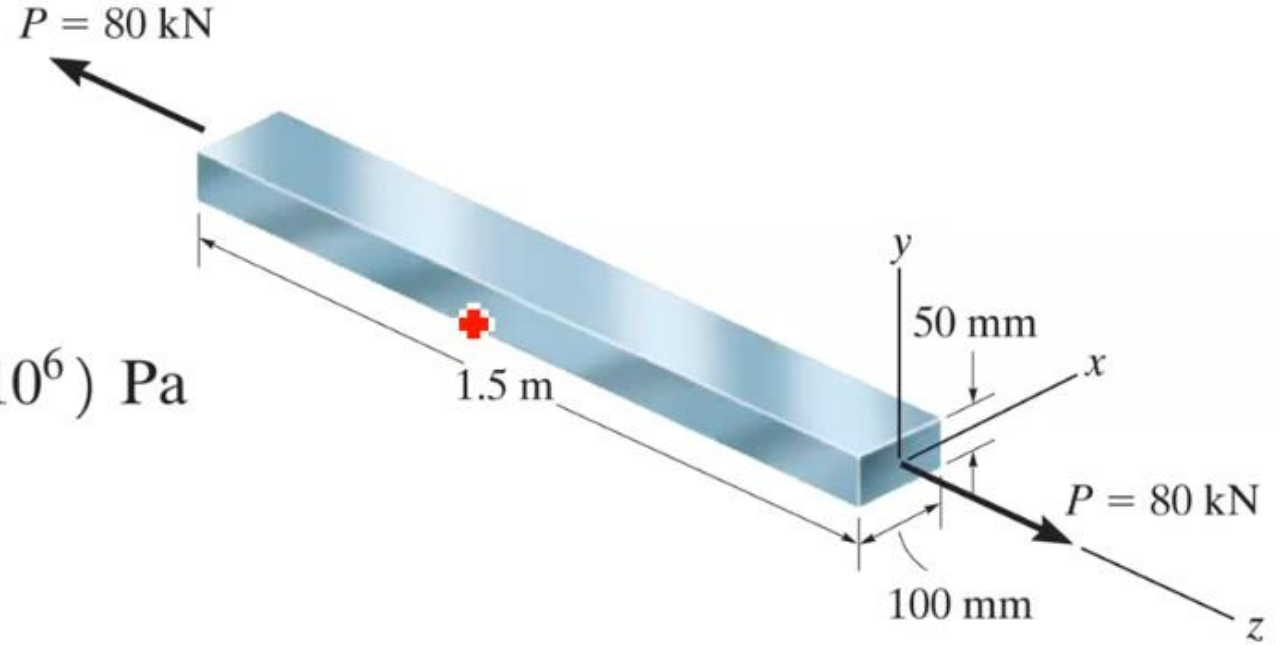
$$\sigma_z = \frac{N}{A} = \frac{80(10^3) \text{ N}}{(0.1 \text{ m})(0.05 \text{ m})} = 16.0(10^6) \text{ Pa}$$

Çubukta meydana gelen normal şekil değişimi;

$$\epsilon_z = \frac{\sigma_z}{E_\zeta} = \frac{16.0(10^6) \text{ Pa}}{200(10^9) \text{ Pa}} = 80(10^{-6}) \text{ mm/mm}$$

Çubukta meydana gelen eksenel boy değişimi;

$$\delta_z = \epsilon_z L_z = [80(10^{-6})](1.5 \text{ m}) = 120 \mu\text{m}$$

Malzemenin Mekanik Özellikleri

Çözüm;

Malzemenin homojen ve izotropik kabulü altında:

$$\epsilon_x = \epsilon_y = -\nu_{\zeta} \epsilon_z = -0.32[80(10^{-6})] = -25.6 \mu\text{m/m}$$

Bu durumda çubuk en kesitinde meydana gelen değişimler;

$$\delta_x = \epsilon_x L_x = -[25.6(10^{-6})](0.1 \text{ m}) = -2.56 \mu\text{m}$$

$$\delta_y = \epsilon_y L_y = -[25.6(10^{-6})](0.05 \text{ m}) = -1.28 \mu\text{m}$$

